

WSTĘP

Od połowy XX w. poglądy na temat roli i znaczenia rolnictwa we wzroście gospodarczym w wielu krajach Europy, w tym w Polsce, ulegały istotnym przemianom. W latach 50. motorem gospodarki był przemysł, rolnictwo natomiast stanowiło rezerwuar siły roboczej. W połowie lat 60. szybki wzrost liczby ludności sprzyjał rozwojowi zarówno rolnictwa, jak i przemysłu rolno-spożywczego. Wynikało to głównie z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego. Relatywnie duże nakłady inwestycyjne i ogólny postęp technologiczny wpłynęły na wzrost wydajności pracy w tym sektorze. W latach 80. z kolei priorytetami w rozwoju tych krajów były liberalizacja gospodarki oraz dopasowania strukturalne. Zakładano wówczas, że takie działania będą wystarczające dla wzrostu wskaźników ekonomicznych w rolnictwie¹. Natomiast od końca XX w. rozwój i modernizacja sektora rolnego oraz obszarów wiejskich były kształtowane przez czynniki związane z transformacją ustrojową oraz integracją z Unią Europejską².

W Polsce nowe warunki gospodarki rynkowej ze szczególną siłą ujawniły bolączki obszarów wiejskich. Okazało się, że krajowe rolnictwo było wysoce nieefektywne: wydajność pracy była 2,5 razy niższa niż w innych działach gospodarki narodowej, a prawie 30% zatrudnionych wytwarzało ok. 3% PKB³. Oznaczało to konieczność gruntownych zmian w tym sektorze gospodarki. Konsekwencją tych zmian było zmniejszanie się znaczenia rolnictwa w strukturze zatrudnienia, produkcji globalnej i PKB. W latach 1989-2004 udział sektora rolnego w zatrudnieniu obniżył się z ok. 26% do ok. 16%, w produkcji globalnej z 14,6% do 5,0%, a w PKB z 11,8% do

---

¹ Por.: S. Wiggins, J. Farrington, N. Grist, G. Henley, S. Keats, A. Locke, Ch. Okali, C. Poulton, 2015, *Agricultural development policy: a Contemporary agenda*. Overseas Development Institute, London.

² Por.: A. Baer-Nawrocka, W. Poczta, 2014, *Przemiany w rolnictwie*, [w:] Polska wieś 2014. *Raport o stanie wsi*, I. Nurzyńska, W. Poczta (red.). Wyd. Nauk. Scholar, Warszawa.

³ Por. W. Kamińska, 2005, *Aktywność gospodarza osób fizycznych na obszarach wiejskich Polski Południowej*. Wiadomości Statystyczne, 7, s. 49-59.

4,5%⁴. Przemianom ulegały także struktury własnościowa i wielkościowa gospodarstw rolnych⁵.

Po akcesji Polski do UE i wprowadzeniu Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) sytuacja rolnictwa w zakresie wskaźników makroekonomicznych ustabilizowała się. W 2012 r. zatrudnienie kształtowało się na poziomie 14,9%, a udział tego sektora w PKB wynosił 3,5%. Należy podkreślić, że Polska była jednym z największych beneficjentów WPR⁶. Jednocześnie w ostatnich 25 latach zanotowano znaczne przemiany w zagospodarowaniu i funkcjach obszarów wiejskich. Środki finansowe na ich rozwój pochodzące z licznych funduszy europejskich wpłynęły na zdecydowany progres infrastruktury technicznej, poprawę dostępności komunikacyjnej i rozwój funkcji pozarolniczych⁷.

Obecnie rolnictwo jest istotnym działem gospodarki narodowej na obszarach wiejskich. Funkcjonując na ponad połowie ogólnej powierzchni kraju, wyznacza ono główne funkcje i kierunki użytkowania ziemi oraz kształtuje środowisko przyrodnicze i krajobraz⁸.

W tym głównym nurcie badawczym znajdują się prace w prezentowanym Biuletynie. Tom otwiera opracowanie **Anny Kołodziejczak** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza) dotyczące dywersyfikacji rolnictwa w Polsce. Autorka przyjęła, że dywersyfikacja odnosi się do miejsca pracy i produkcji i oznacza poszerzenie wachlarza wytwarzanych produktów i usług na sprzedaż. W interesujących rozważaniach przedstawiono wyniki badań tempa procesu dywersyfikacji rolnictwa w kraju w latach 2004-2015. **Marcin Wójcik** i **Anna Traczyk** (Uniwersytet Łódzki) skoncentrowali się na zmianach w strukturze użytków rolnych w powiecie grójeckim po 1990 r. Z badań autorów wynika, że struktura użytków rolnych uległa znacznym przekształceniom, a czynnikiem odgrywającym istotną rolę w tym procesie była zmiana warunków gospodarowania, jaka dokonała się po wejściu Polski do Unii Europejskiej. W następnej pracy, autorstwa **Łukasza Wiśniewskiego** i **Roma-**

⁴ Por. A. Baer-Nawrocka, W. Poczta, *op. cit.*; A. Mrówczyńska-Kamińska, 2008, *Znaczenie rolnictwa w gospodarce narodowej w Polsce, analiza makroekonomiczna i regionalna*, [w:] *Problemy rolnictwa światowego*, Zeszyty Naukowe SGGW, T. 5 (XX), Wyd. SGGW, Warszawa, s. 96-108.

⁵ Por. R. Rudnicki, 2016, *Rolnictwo Polski. Studium statystyczno-przestrzenne – lata 2002-2010*. Wyd. Nauk. UMK, Toruń.

⁶ A. Baer-Nawrocka, W. Poczta, *op. cit.*

⁷ Por. W. Kamińska, K. Heffner (red.), 2014, *Polityka spójności a rozwój obszarów wiejskich. Stare problemy i nowe wyzwania*. Studia KPZK PAN, t. CLVI, Warszawa.

⁸ *Znaczenie rolnictwa w gospodarce Polski* [www.igipz.pan.pl/tl_files/igipz/ZGWiRL/ARP/01.Znaczenie rolnictwa w gospodarce Polski.pdf].

na **Rudnickiego** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) przedstawiono możliwości wykorzystania podatku rolnego do badania przemian struktury agrarnej. Podjęto także problematykę gruntów zlokalizowanych w innych miejscowościach niż zameldowani są ich właściciele. Kolejne opracowania dotyczą obszarów wiejskich. **Patrycja Brańka** (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie) przedstawiła wpływ infrastruktury technicznej i dostępności komunikacyjnej na wielofunkcyjność gospodarki obszarów wiejskich. Badania zostały przeprowadzone na przykładzie gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w woj. małopolskim. Wynika z nich, że bardziej zróżnicowanej gospodarce towarzyszy ponadprzeciętny rozwój infrastruktury i większa dostępność transportowa. Jednak jak wskazuje autorka, trudno jest jednoznacznie określić czy to wielofunkcyjność wpływa na poprawę stanu infrastruktury i dostępności komunikacyjnej, czy kierunek oddziaływania jest odwrotny. **Paulina Legutko-Kobus** (Szkoła Główna Handlowa w Warszawie) zaprezentowała bariery i wyzwania w zarządzaniu dziedzictwem w gminach wiejskich. W swoich rozważaniach autorka stwierdziła, że dziedzictwo kulturowe jest postrzegane jako element terytorializacji, odgrywa ważną rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym oraz stanowi jeden z aspektów rozwoju zrównoważonego. W następnym opracowaniu **Arkadiusz Halama** (Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach) podjął się oceny wartości rekreacyjnej i wykorzystania kompleksu zbiorników „Kobiór”. Autor stwierdził, że pierwotnym celem funkcjonowania kompleksu zbiorników miała być gospodarka rybacka, funkcje rekreacyjne oraz przeciwpowodziowe. Obecnie zbiornik jest wykorzystywany wędkarsko i rekreacyjnie. Tom zamyka praca dot. wybranych gatunków zwierząt w krajobrazie użytkowanym rolniczo. Autorzy: **Grzegorz Pączka, Anna Mazur-Pączka, Mariola Garczyńska i Joanna Kostecka** (Uniwersytet Rzeszowski) przedstawili przekształcenia w krajobrazie rolniczym spowodowane przez zwierzęta dziko żyjące na terenie Podkarpacia. W pracy podjęto także rozważania na temat konieczności rozwoju działań zmieniających stosunek mieszkańców wsi i państwa do ochrony zasobów przyrody na obszarach wiejskich.

Zaprezentowane prace nie wyczerpują złożonej i wielopłaszczyznowej tematyki dotyczącej współczesnych problemów rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce. Zawierają wyniki prac członków Zespołu Zadaniowego ds. Obszarów Wiejskich i Krajobrazu KPZK PAN i stanowią przyczynek do dyskusji i dalszych badań.

Wioletta Kamińska